

מי מפחד משאלות? בעקבות ההגדה של פסח

הרב יוסף צבי רימון

משנה פסחים קטז. –

משנה. מזגו לו כוס שני, וכאן הבן **שואל** אביו. ואם אין דעת בבן אביו

מלמדו: **מה נשתנה** הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו

אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה? שבכל הלילות אנו אוכלין שאר

ירקות, הלילה הזה מרור? שבכל הלילות אנו אוכלין בשר עלי שלוק

ומבושל, הלילה הזה כולו עלי? שבכל הלילות (אין) אנו (חייבים לטבל

אפילו) מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים? ולפי דעתו של בן, אביו

מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ודורש (דברים כו) מארמי אובד אבי

עד שיגמור כל הפרשה כולה.

שמות פרק יג

(יד) וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מִמָּחָר
לֵאמֹר מַה זֶּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹוֹק מִמִּצְרַיִם
מִבְּיַת עֲבָדָיו:

כיצד הילדים יודעים לשאול
על השינויים שטרם התרחשו?

תוס' פסחים קיד. (ד"ה הביאו לפניו מצה):

הביאו לפניו מצה - לפי שעקרו השלחן לפני מי שאומר הגדה ועושה הסדר
קתני 'הביאו לפניו מצה'. ועקירת שלחן היא כדי שישאל הבן ואביו עונה לו
עדיין יביאו שלחן לעשות טיבול שני. והבן ישאל למה אנו מטבילין שתי
פעמים.

ומיד כשעוקרין מחזירין לפניו והמצה והמרור עליו שהרי צריך לומר בהגדה
מצה זו מרור זה וכדאמר (לעיל לו. ולקמן דף קטו:) לחם עוני שעונין עליו
דברים הרבה.

לפי התוס' (קיד. ד"ה הביאו לפניו מצה), עושים שינויים לפני הסדר,

ולכן הילדים שואלים על השינויים:

• עוקרים את השלחן (וכפי הסיפור בפסחים קטז. על אביי) – והבן

שואל על עקירת השלחן.

• האב עונה שיחזירו אחר כך את השלחן בשביל טיבול שני – והבן

שואל: מדוע מטבילין שתי פעמים?

• מביאים מצה ומרור שעליהם יאמרו את ההגדה – והבן שואל: את

שאלת המצה והמרור.

רמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ח ה"ב):

...ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה
לבדו, ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, **ואומר**
הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל
הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה
הזה שתי פעמים...

רמב"ם	רשב"ם 2:	רשב"ם 1:	תוס'	
	"וכן הבן שואל"	"וכאן הבן שואל"		הנוסח
לומר בעצמו 'מה נשתנה'.	לומר מה את הבן לומר מה ללמד את הבן לומר מה נשתנה	לומר בעצמו 'מה נשתנה' אם הבן לא שאל.	את לגרות הבן	תפקיד האב
מה לשואל, שיודע לשואל.	לומר מה נשתנה	לשואל בהתאם לחכמתו	לשואל בעקבות הגירוי	תפקיד הבן

השאלות של מה נשתנה

בנוסח המשנה שבגמרא, יש ארבע שאלות: **חמץ ומצה, מרור, פסח-צלי, מטבילין.**

א- בנוסח המשנה בכתבי יד, וכן בנוסח במשנה בירושלמי (פסחים פ"ח ה"ד), יש **שלוש שאלות: מטבילין, חמץ ומצה, צלי.**

ב- ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"ב-ג) יש **חמש שאלות: מטבילין, חמץ ומצה, צלי** (עד כאן כמו כתב היד של המשנה, גם בהתאם לסדר), **מרור, מסובין.**

ג- בנוסח ההגדה שלנו יש **ארבע שאלות: חמץ ומצה, מרור, מטבילין, מסובין** (שאלת המסובין אינה מופיעה בגמרא, והיא החליפה את שאלת הצלי).

מדוע הוסיפו את שאלת המסובין?

א. הורידו את שאלת ה"צלי" וממילא רצו להשאיר ארבע קושיות.

ב. הגר"א (פירוש להגדה) מבאר שבעבר כולם היו תמיד מסובין, וממילא לא היה בכך שינוי. כיום, בדרך כלל אין אנו מסובין, ולכן זהו שינוי.

בכל לילה צריך להזכיר יציאת מצרים (בהגדה אומרים: "מזכירין יציאת מצרים בלילות... ימי חייך הימים, כל ימי חייך הלילות" – דרשת בן זומא).

אם כך, מה התחדש בליל הסדר?

מנחת חינוך, ור' חיים מבריסק:

א. כל לילה מספיק לומר בקצרה שיצאנו ממצרים. בליל הסדר, צריך לומר את כל התהליך (עבדים היינו... ויוציאנו...).

ב. בליל הסדר צריך לספר דרך "פסח, מצה ומרור".

ג. בליל הסדר יש מצווה לא רק להזכיר לעצמי, אלא לספר לאחרים, ולספר בדרך של **שאלה ותשובה**.

מהי מטרת
השאלות?

מַה נִּשְׁתַּנֶּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת.

נִשְׁבַּח הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ

מִצָּה?

נִשְׁבַּח הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין נֶשֶׂאֵר יְרָקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה

מְרוֹר?

נִשְׁבַּח הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מִטְבִּילִין אֶפִּילוּ פַּעַם אַחַת,

הַלַּיְלָה הַזֶּה נִשְׁתַּי פְּעָמִים?

נִשְׁבַּח הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסֻבִּין, הַלַּיְלָה

הַזֶּה כָּלוּ מְסֻבִּין?

פרי חדש (רבי חזקיה די סילוה):

שאלת מטבילין, היא **שאלה ללא תשובה**

פסחים קטו: -

”למה עוקרין את השולחן? אמרי דבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות וישאלו.

אביי הוה יתיב קמיה דרבה [אביי היה יושב לפני רבה - דודו] חזא דקא מדלי תכא מקמיה [ראה שמוציאים את השולחן מלפניו] אמר להו: עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן? [עדיין לא אכלנו, ואם כן מדוע עוקרים את השולחן מלפנינו?]. אמר ליה רבה: פטרתן מלומר מה נשתנה.”

תוספות (שם ד"ה כדי):

כדי שיכיר התינוק וישאל –
כלומר ומתוך כך יבא לישאל
בשאר דברים אבל במה ששאל
למה אנו עוקרין השלחן לא
יפטר ממה נשתנה וההיא דאביי
לא פי' הגמ' אלא תחלת
שאילתו.

מהי התשובה לשאלות?

עֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֲנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִנֶּשֶׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה.
וְאֵלֵינוּ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת
אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הֲרִי אֲנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי
בְנֵינוּ מְשַׁעֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם.

אברבנאל (על עבדים היינו):

זו היא תשובת שאלת מה נשתנה, כי לפי ששאל השואל למה בלילה הזה נעשה דברים מורים על העבדות ודברים מורים על החירות, היתה תשובתו שבלילה הזה עבדים היינו לפרעה במצרים, ולכן נעשה אותם הדברים המורים על העבדות, ובלילה הזה הוציאנו ה' אלקינו משם והיינו בני חורין ולכן נעשה אותם הדברים המורים על החירות...

עֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצֵאֵנוּ יי

אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה

סיכום תשובת האברבנאל:

● **"עבדים היינו"** – ולכן אנו עושים

סימנים של עבדות - מרור, לחם עוני...

● **"ויוציאנו ה' אלהינו משם"** – ולכן אנו

עושים סימנים של חירות - מצה,

הטבלה, מסובין.

שיבולי הלקט (סדר פסח רי"ח):

מה נשתנה הלילה הזה...

ועוד שואל על ההסיבה הצריכה לכל אלו השאלות ועליה משיבין תחילה שאומרים עבדים היינו לפרעה במצרים כו' היא תשובת ההסיבה לבד שיצאנו מעבדות לחירות וההסיבה היא סימן לבני חורין ולפי שהיא זקוקה לכל השאלות משיבין עליה תחלת

ותשובת השאלות האחרות בסוף הגדה רבן גמליאל

היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים. ומפרש והולך פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה וכן למצה וכן למרור.

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הִיא אֹמֵר:

כָּל נֶשְׁלָא אָמַר נְשַׁלְתָּה דְּבָרִים אֱלוֹ בַּפִּסַּח לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ, וְאֵלוֹ הֵן: פִּסַּח. מִצָּה.
וּמְרוֹר.

פִּסַּח נֶשְׁהִי אַבּוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמַּן נְשַׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִיא קַיָּם עַל נְשׁוּם מָה? עַל נְשׁוּם
נְשַׁפִּסַּח הַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם...

מִצָּה זֶה נֶשְׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל נְשׁוּם מָה? עַל נְשׁוּם נֶשְׁלָא הַסְּפִיק בְּצִקָּם נֶשְׁלָ אַבּוֹתֵינוּ
לְהַחֲמִיץ...

מְרוֹר זֶה נֶשְׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל נְשׁוּם מָה? עַל נְשׁוּם נְשַׁמְרָרו הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אַבּוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם.

בְּכֹל דְּוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרֵאוֹת [גרסת

הרמב"ם: להראות] אֶת עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ

הוּא יֵצֵא מִמְצָרִים...

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ

מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה לֶאֱכֹל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹר. כֵּן, יי אֱלֹהֵינוּ

וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֲרַיִם

הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ, וְשֹׂשׂוֹתִים

בְּעִבּוֹדָתְךָ...

גמרא, פסחים קטז. -

מתחיל בגנות ומסיים

בשבח:

"מאי בגנות? רב אמר:

מתחילה עובדי עבודה

גילולים היו אבותינו

ושמואל אמר: עבדים

היינו".

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֲנוּ יי אֱלֹהֵינוּ
מִנֶּשֶׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה.

מִתְחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁיו
קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם לְעֲבוֹדָתוֹ,

המטרה

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שֶׁלֹּא אֶחָד בְּלִבָּד עָמַד
עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלֶּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ
לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם.

שאלת הילד

פסחים קטז.

תנו רבנן: חכם בנו - שואלו, ואם

אינו חכם - אשתו שואלתו.

ואם לאו –

הוא שואל לעצמו.

בראשית פרק ג, ט

”וַיִּקְרָא יְקֹוֹק אֱ-לֹהִים אֶל הָאָדָם

וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָּה?”.

הַתְּשׁוּבָה לַשְּׂאֵלוֹת:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ?

אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ!

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ נִשְׁבַּחְמִים

וּבְאֵרֶץ!

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד:

שלחן ערוך (או"ח ס"ה, א):

נוהגין ליתן ידיהם על פניהם

בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא

יסתכל בדבר אחר שמונעו

מלכוין.

